

CERAMICA — FACTORI DE DEGRADARE

DAN FĂRTĂIȘ

De la bun început vreau să precizez că nu șantierele arheologice au favorizat apariția factorilor de degradare ci faptul că prelucrarea materialelor arheologice aduse de pe șantiere a ajutat la stabilirea anumitor factori care au dus la degradarea ceramicii.

Din punct de vedere tehnic, ceramica este starea ireversibilă în care se transformă argila bine încălzită. Se știe că argila este un silicat bazic de aluminiu ce se întilnește în natură sub o formă diferită. Proprietatea de bază a argilelor este faptul că bine umezite devin plastice și permit modelarea lor după dorință. Din aceeași argilă se pot obține categorii ceramice de o mare diversitate dacă arderea se face la temperaturi diferite în prezența sau în absența oxigenului. Ceramica este o stare ireversibilă a argilei arse ce nu rămîne indiferentă în condiții diferite de mediu și este departe de a fi considerată ca un material etern. Colecțiile muzeelor de istorie și arheologie a căror inventar este mai totdeauna dominat de materialul ceramic, dovedesc cu prisosință prin starea în care se află că ceramica n-a reușit să treacă prin timp fără a suferi degradări accentuate. Există totuși o tendință nejustificată de a considera problemele conservării ceramicii ca pe ceva ușor de rezolvat și avînd o prioritate minoră.

Despre importanța ceramicii în ansamblul patrimoniului cultural național, vorbesc însăși expozițiile permanente ale muzeelor noastre. Începînd din neoliticul vechi și chiar pînă în zilele noastre, ceramica rămîne reprezentativă pentru grupurile etnice și populațiile cele mai diverse care își reflectă în ea capacitățile spirituale, tehnologia epocii, preocupările de bază, precum și frămîntările sociale. Se poate spune că ceramica este o veritabilă amprentă a societății umane dintr-o anumită epocă. În spatele pieselor ceramice, arheologul și istoricul, pot reconstitui o societate omenească cu obiceiurile și credințele cu îndeletnicirile și aspirațiile cu evoluția și declinul ei. Importanța de necontestat a acestei categorii de patrimoniu atrage în mod automat și sarcina conservării și păstrării ei ca document istoric și artistic ca dovadă de viață și existență care trebuie păstrată pentru generațiile viitoare.

Ținînd cont de faptul că în munca de restaurare și conservare nu se poate întreprinde nici o operație fără o investigație a stării obiectului, și în cazul ceramicii cunoașterea cauzelor degradării este obligatorie și stă la începutul oricărui flux de laborator. Dacă materialul în sine nu este la fel de la un obiect ceramic la altul iar condițiile de păstrare în

sol sau în apă au fost și mai diferite de la o piesă la alta, ca să nu mai vorbim și de alte elemente legate de cauze sociale sau naturale, putem vedea că avem în față o mare varietate de cauze care au dus la degradarea ceramicii arheologice.

Factorii de degradare pot fi grupați în următoarele categorii :

- vicii de tehnologie
- condiții de zăcere în sol sau în apă
- accidente de epocă

Din prima categorie fac parte o serie de greșeli tehnologice care sînt legate atît de evoluția tehnicii cît și de neglijența producătorilor de ceramică. Arderea slabă sau neuniformă a pieselor face ca acestea să aibă o slabă rezistență fizico-mecanică cît și față de agenții chimici ai mediului de păstrare. Acest lucru s-a întîmplat fie din neglijență fie din necunoașterea tehnicii arderii la temperaturi înalte. Componentii minerali necalcinați din argilă folosită și-au pierdut legăturile mecanice, iar sub influența umezelii au reacționat cu acizi, bazele, sărurile din sol, ducînd în final la slăbirea parametrilor fizico-chimici, însemnînd fisurarea obiectului, dezagregarea în fragmente, pierderea totală sau parțială a ornamentației și formei.

Utilizarea unei paste cu un grad de impurități și cu un conținut sărac de caolin, este un viciu de tehnologie care duce la o ceramică sfărîmicioasă care nu-și va îmbunătăți rezistența nici la o ardere puternică. Această categorie de ceramică este predispusă la distrugere imediat după confecționarea ei. Se încadrează aici majoritatea ceramicii de la sfîrșitul epocii bronzului apoi în epoca fierului continuînd și în civilizația dacă mai ales la ceramica lucrată cu mîna.

Un alt viciu de tehnologie îl constituie folosirea abuzivă și în necunoaștere de cauză a degresanților (cioburi pisate, pietricele, nisip, pleavă, calcar, alte roci). Aceste elemente de umplutură au provocat obiectului ceramic o structură granulară divizată, fără legături puternice, fapt ce va favoriza scăderea parametrilor fizico-mecanici. Precizarea degresanților din pasta ceramicii poate fi făcută și de către restaurator, dar este de fapt o problemă a sectorului de investigație de a cărei rezolvare depinde hotărîrea fluxului tehnologic.

Uscarea insuficientă a ceramicii înainte de ardere reprezintă un alt viciu tehnologic de care noi restauratorii ne lovim destul de des. Prezența apei în structura ceramicii insuficient zvîntate, favorizează formarea vaporilor în timpul arderii, a căror presiune duce la fisurări interne sau chiar externe.

Dacă umiditatea unui obiect pus la ardere depășește o valoare de limită se ajunge la explozia și distrugerea piesei înainte de a se fi calcinat.

Un alt viciu legat de tehnologie, demn de amintit, este acela al lipirilor sau îmbinărilor nereușite ale unor elemente ca ornamente suprapuse, părți alipite, torți, etc.

Lipirile făcute în mod superficial se fisurează la ardere total și local iar atunci cînd nu se fisurează, zona afectată rămîne un punct de minimă

rezistență. Acest lucru se poate determina de sectorul investigații cu ajutorul razelor X. Un asemenea obiect face ca în condițiile zacerii în sol sau în apă, datorită umezelii și acțiunii elementelor chimice din mediu cât și a presiunilor să cedeze. Cele mai multe piese ceramice ajung la laboratorul de restaurare din cauza accidentelor de epocă. Practica de incendiere a locuințelor și în unele cazuri a așezărilor întregi a provocat patrimoniului ceramic numeroase pagube. În situațiile fericite am întâlnit piese întregi care au suferit o ardere secundară totală sau parțială. Între acestea putem enumera și vase a căror ardere secundară a fost cauzată de folosirea lor la prepararea hranei.

În majoritatea cazurilor sfărîmarea obiectului s-a făcut înainte de arderea secundară iar degradarea ceramicii este mai puternică deoarece fragmentele împrăștiate ajung în locuri diferite unde suportă temperaturi diferite, fapt care explică nuanțe de culori variabile și degradări neuniforme. Restaurarea unui astfel de obiect este anevoioasă, nuanța fragmentelor, a ornamentelor nemaifiind un reper pentru triere și identificare. Un asemenea obiect va avea în final un aspect de mozaic care nu se poate și nici nu trebuie corectat.

În unele situații se întâlnesc fragmente care au ajuns în puncte cu temperaturi diferite dar ridicate încît s-au topit și au început să curgă ca o pastă. Integrarea unor astfel de fragmente la locul spărturii devine imposibilă.

Sfărîmarea accidentală poate fi cauzată din faptul că locuințele părăsite sau incendiate s-au prăbușit în urma unor devastări ocazionate de ostilități. Sfărîmarea accidentală mai poate fi și din cauza unor practici religioase ca și din cauza neatenției oamenilor. În aceste cazuri restaurarea obiectelor nu ridică probleme restauratorilor decît atunci cînd lipsesc fragmente din punctele de referință ale obiectelor. Accidentele de epocă provocate de evenimente sociale ca incursiuni războinice, migrații, jafuri, răscoale sau fenomene naturale cum ar fi cutremure, vulcani, inundații, alunecări de teren, au o semnificație documentară pentru cercetători și de aceea prin munca de restaurare aceste dovezi ale degradărilor nu trebuie înlăturate în totalitate ci atît cît să restabilim integritatea și să putem consolida obiectul.

Ca o concluzie finală, accidentele de epocă au provocat patrimoniului ceramic grave deteriorări afectînd atît forma cît și aspectul estetic dar mai ales valoarea artistică a pieselor.